

משה חיים פלח

בדברי הגר"ח בענין עדל"ת למפרע

חל כלל משא"כ הכא דאינו אלא נדר לעצור על הדין צזה מודו דחייל אלא דעובר משום כל יחנן ונמלא דצעינן לדון דעשה דהיום ידחה לאו דלמפרע ובהא לא מצינו צדין עשה דוחה לא תעשה.

והוסיף שם לבאר בדבריו, דס"ל להגר"ח דצכהאי גוונא מיתלא תלי וקאי דאם לצסוף יעצור

על האיסור ויקיים שזעתו צאמת ל"ה שזעת שקר כלל, אלא דאם לא יעצור על האיסור אלא יעצור על שזעתו, צזה עובר למפרע בלאו דשזעת שקר ואין זה ככל שזעה דלהבא דאינו עובר אלא בשעה שעובר על שזעתו ודימה להא דמצואר דצברי הרמב"ם (פ"ה משזעות ה"א – ז) בנשבע על אחרים שיעשו דבר פלוני דמיתלא תלי וקאי דאם יקיימו שזעתו לא עבר איסור אך אם

לא יקיימו שזעתו הוי שזעת שוא למפרע וז"ל הרמב"ם כל מי שנשבע על אחרים שיעשו כך וכך או לא יעשו אפילו היו צניו או אשתו אינו חייב בשזעת צטוי, שהרי אין צידו לא לקיים ולא לצטל, ומכין אותו מכת מרדות שהרי אין צידו לקיים שזעה זו ונמלא גורם לשזעת שוא, ולמה אינו לוקה משום שזעת שוא שהרי אפשר לאותן אחרים שישמעו ממנו ותתקיים שזעתו, ונמלא כשמתרים בו צעת שנשבע התרחת ספק שאין לוקין עליה כו' עכ"ל, ובדברי הריב"ש (סי' שפז) מצואר דל"ה שזעת שוא אלא שזעת שקר, וה"י הכא מיתלא תלי וקאי ואי יעצור על שזעתו לצסוף הוי שזעת שקר למפרע ולכהי לא שייך צזה דין דחיה, דהרי צעינן להחיר לו לעשות דבר דעובר מחמתו

בנדרים (טו א) זה חומר בשזעות מצנדרים וחומר צנדרים משזעות כילד אמר קונס סוכה שאני עושה לולב שאני נוטל תפילין שאני מניח צנדרים אסור בשזעות מותר שאין נשצין לעצור על המלות, ותמהו הראשונים אמאי לא אמרינן דאתי עשה ודחי לא תעשה, ויעוין ברש"א שם דתי' דהוי עשה ולא תעשה ובהאחר' עמדו דהא מצואר צסוגין דעשה דוחה לא תעשה ועשה דאיתיה בשאלה, אך כבר עמד ע"ז הרש"א צתשו' (ח"ג סי' שמג) וכתב דייחויא צעלמא הוה ועשה דמלורע שאני דגדול השלום כדאמרינן צחולין (קמא א וכמ"ש החו"ש בשם י"מ) והגמוק"י תי' עוד דשאני נדרים דהוי איסור חפלא ולא אתי עשה דצברא ודחי איסור חפלא.

ובחיי' ר' שמואל (סי' ו) הביא מספר צרית עולם (וולר א"ח סי' ד סק"ד) צמכתא להגר"ח דהציא צסם הגר"ח ליישב קושית הראשונים, דהנה שיטת הרמב"ם (פ"ה משזעות ה"ג) דלאו דשזעת שקר הוי צין שזעה לשעבר וצין שזעה להבא, אלא דשזעה לשעבר עובר צהך לאו מיד צשעת השזעה ושזעה להבא אינו עובר אלא בשעה שעובר על שזעתו, ואמר הגר"ח דהיינו דוקא היכא דמתחילה צידו לקיים שזעתו, אך בנשבע לצטל את המלצה, כיון דמטיקרא הדין דאסור לו לקיים שזעתו, עובר מיד בלאו דשזעת שקר ובהוסיף שם דאפילו לשיעת הרא"ש והר"ן (נדרים טו א) דהנודר דבר שאי אפשר לקיימו אינו לוקה (ודלא כחוס' גיעין לה א דוקה משום כל יחנן) היינו דוקא צנדר שאין לו אפשרות קיום צמליאות ואינו

אולם נראה לדון באופן אחר, דהנה כמו כן מלינו דאסור להכניס עצמו להיתרא דפיקוח נפש,

ודעת הרב אחרונים דהוא מן התורה, ויעוין בצעל המאור בשצת (פי"א דמילה) דהו אישתפוך חמימי מקמיה דאימכול תדחה מילה ולא תדחה שצת ואף על פי שמכשירין שלאחר שחיעת הפסח דוחין את השצת התם במכשירין שא"ל לעשותם מע"ש אבל מכשירין של מילה כגון חמין לרחוץ בו שאפשר להחם לו מע"ש אינן דוחין את השצת אלא אם כן נשפכו חמין שלו לאחר מילה [ואף להפליג בספינה קודם שצת לא אסרינן אלא מדרבנן דהא שרינן לאורח מצוה, ולצעל המאור (פ"ק דשצת) מיירי בגוונא דיבא לריך לחלל שצת אח"כ, כבר נתבאר במקו"א דקודם השצת שאינן ונתבאר שם בגדר הדברים דהוי מכלל תביעת האיסור, ואף דלא לאו גמור, מ"מ הוי ככלל תביעת דין האיסור (וע"ש משנ"ת צשיעת הראצ"ד דאסור לצעל איסורין לכתחילה מדאורייתא) ולפ"ז נראה דבלא דין דחייב דעשה דוחה לא תעשה ודאי דאסור לו לקיים העשה כל היבא דעי"ז יעבור על הלאו, וכדחזינן בדברי צעל המאור דאף משום מצות מילה אסור להכניס עצמו לפיקו"ג, ואף לדברי הרמב"ן דפליג התם וסבר דמותר, י"ל דהיינו משום דמילה עצמה דוחה שצת, וכיון דכל האיסור להכניס עצמו לפיקו"ג היינו מתביעת דין האיסור דשצת, אף זה בכלל היתרא דמילה בשצת [ובצעל המאור פליג וס"ל דלא הותר אלא חילול שצת דמילה עצמה, אך הא הוי כמכשירין, אך הרמב"ן סבר דכיון דסו"ס עובר אהך איסורא דמכניס עצמו לפיקו"ג צמעשה המילה עצמו, הוי בכלל היתרא דמילה דוחה שצת].

ומעתה נראה לדון לתלות ספק הגרע"א בפלוגתת הראשונים בגדר דינא דעשה דוחה לא תעשה, דבדברי רבנו נסים גאון (שצת ק"ג א) איתא דעלם הלאו לא נאמר במקום העשה, ואילו בדברי הרמב"ן (שמות כ ה) מצוה דיסוד הדין משום

באיסור למפרע, ולא מלינו כן בשום מקום דעדל"ת.

והנה בעיקר הנידון אי אמרינן בכהאי גוונא עשה דוחה לא תעשה, כבר עלה ונסתפק הגרע"א בחולין (פ"א ה) דמצוה התם דלמ"ד שחיעה שאינה ראויה לאו שמה שחיעה ליבא חיוב אותר ואת בנו בקדשים אלא אם זרק הדם לצסוף אך אי לא זרק הדם לצסוף הויה שחיעה שאינה ראויה ופטור, ונסתפק הגרע"א שם וז"ל מסופק אני אם שחט שלמים ולא זרק הדם ואח"כ שחט בנו חולין אם מורין לו שלא יזרוק הדם כדי שלא יעבור הלאו או דעשה דוחה אותר דמ"מ השתא איבא עליו עשה רק אם יעשה עשה יעבור עליו למפרע על הלאו ול"ע עכ"ל, הרי דנסתפק הגרע"א דדין זה [ויתכן דהגרע"א כייל בלשונו לדון בזה מתרי עעמי, דממש"כ הגרע"א "דעשה דוחה אותר" נראה דדן דנימא בזה עשה דוחה לא תעשה, אך ממה דסיים "דמ"מ השתא איבא עליו עשה רק אם יעשה עשה יעבור עליו למפרע על הלאו" יתכן דנסתפק נמי בסברא אחריתי, דכיון דהשתא אינו עובר ממש על עלם הלאו אלא רק מכניס עצמו באיסור למפרע, ומאידך מוטל עליו השתא העשה, לאו כל כמיניה למיפער נפשיה מחיוב העשה במה דעי"ז יעבור איסור למפרע, ויעוין להלן].

והנה תחילה לריך לבאר אמאי איבא איסור כלל להכניס עצמו באיסור למפרע, והרי השתא לא עביד איסור, והיכן נאסר לגרום לעצמו דיעבור איסור למפרע, ויש שנקטו דהוי איסור מסברא, דהוא נגד רלון רחמנא וכיו"צ, ולפ"ז היה מסתבר לכאורה דאף בלא דין עשה דוחה לא תעשה, כיון דהשתא אית ליה חיוב עשה גמור, אף דבכך גורם דיעבור איסור למפרע, אינו רשאי להמנע מלקיים העשה המוטל עליו השתא בחיוב [ואף דאינו מוכרח].

עונש וצביעול עשה ליכא עונש ואכמ"ל] והא דעשה דוחה לא תעשה אף דנמלא דמצטל את הלאו, היינו משום דכל חומר ציטול הלאו אינו חלא היכא דעציד כן באיסור, אף היכא דעציד כן צביתר ליתא לחומר דציטול הלאו, משא"כ לענין קיום העשה, הרי אם יקיים הלאו ולא יקיים העשה סו"ס יחסר קיום העשה ואף דהוי צביתר^א.

והנה נראה דבכא אף אם מדין עשה דוחה לא תעשה יהא מותר לעצור על האיסור, היינו רק דדיינין דמותר לו להכניס עצמו לאיסור למפרע [ואף דצעלמא חסור לאדם להכניס עצמו לאיסור דלמפרע וכמ"ל] אף מ"מ לא יחול היתר על עלם האיסור למפרע, וצאמת עצר איסור למפרע [ויבא צזה אף חיוב עונשין] דהרי כך איסור לא היה נלכד כלל לקיום העשה, ול"ש דיחול דין דחיה על עלם האיסור דלמפרע, ומעתה נראה דכיון דבכא אף אחר הדחיה נמלא דעבר חמימרא דרחמנא והוי ציטול לא תעשה דחמיר מציטול עשה, ובכמ"ג ליכא דין עשה דוחה לא תעשה, ולא נאמר חלא צמקום דע"י הדחיה לא הוי כלל ציטול לא תעשה.

דקיום העשה עדיף מקיום לא תעשה, ומשמע בפשוטו דעלם הלאו אכתי איתיה אף צמקום העשה, חלא דעדיף לן לקיים העשה מלקיים הלאו (וא"מ) וכן נראה מדברי הרמז"ן בתורת האדם (ענין הכהנים) יעו"ש.

והנה לדברי רבנו נסים גאון נראה צרור לכאורה כדברי הגר"ח דצבכאי גוונא לא שייך דינא דעשה דוחה לא תעשה, דלכא"ג צבכ"ג לא שייך לומר דלא נאמר הלאו צמקום העשה, דהרי צשעה שעצר על הלאו לא היתה עצירת הלאו נלכדת כלל לקיום העשה [וגרע עפי מאפשר לקיים שניהם].

אולם לדברי הרמז"ן דלעולם איתיה ללאו אף צמקום העשה, חלא דאעפ"כ עדיף לן קיום העשה מקיום הלאו, לכאורה יש מקום לדון דה"נ נהי דע"י שיקיים העשה עובר בלאו, עדיף לן קיום העשה מקיום הלאו.

אולם יתכן לדון דאף לדברי הרמז"ן לא יהא צזה דין דחיה, דהרי ציטול הלאו חמיר מציטול עשה [וכן מצוחר להדיא צדברי הרמז"ן שם דנהי דקיום העשה עדיף מקיום הלאו, אף ציטול הלאו חמיר עפי מציטול עשה ולהכי צביעול לאו איכא

^א **והנה** צגמ' (ז) ה' מצוחר לחד לישנא דמסבירא ה"ו"א דכשם דעשה דוחה לא תעשה אף דחמיר מייניה [ולדברי הרמז"ן היינו דאף דציטול הלאו חמיר מציטול העשה מ"מ דחי ליה כיון דקיום העשה עדיף מקיום הלאו ויושין באחר' ואכמ"ל] ה"ב דעשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת אף דחמיר מייניה דמה לי חומרלא זועא מה לי חומרלא רבא, חלא דילפי"מ מקרא דלא דחי, אף לאיך לישנא דליכא קרא לזה ז"ל דהוא מסבירא, ול"צ צאמת אמאי לא אמרינן מה לי חומרלא זועא ומה לי חומרלא רבא, וכן אי ילפי"מ מקרא ז"צ מאי גלי לן קרא.

ונראה לדון לבאר צאופן מחודש, דבכה שיעת הרמז"ס (פ"ז) מסבירין ה"ו) דהאיסור עצמו צעד אחד יוחזק והיכא דליכא עד אחד על האיסור מהני ממילא אף למלקות, אולם באחר' הוכיחו דלענין חיוב מיתה אינו כן, וידוע מה דביארו באחר' דחלוק ציסודו עונש מלקות מעונש מיתה, דעונש מלקות יסודו על בהמראה אהא דעצר על האזכרה, משא"כ עונש מיתה יסודו על עלם החפלא דאיסורא [ויש לומר דאף צכרת כן הוא] ואכמ"ל, ומעתה מצוחר היעב, דצלחו גרידא דהי דציטול לאו חמיר מציטול העשה, אף היינו דוקא היכא דעובר צזה על האזכרה, אף כיון דאמרה תורה דעשה דוחה לא תעשה ואינו עובר על האזכרה, הו ליתא לחומר ציטול הלאו, וממילא אמרינן דאדרבה עדיף לן קיום העשה מקיום הלאו, אף לענין לא תעשה שיש בו כרת, דהתם יסוד חומר הכרת הוי מחמת עלם החפלא דאיסורא, הרי אף אם יחול דין היתר דעזל"ת וליכא צזה במראה ועצירה חמימרא דרחמנא, אכתי איתיה לעלם החפלא דאיסורא, וציטול לא תעשה שיש בו כרת חמיר עפי מציטול העשה, ולהכי לא דחי ליה.

הראויה לו, וכן ציבוס דהיה מהני להפקיע דין ערוה או להתירה לעולם אי בלא"ה לא תפסי קידושין, מ"מ ל"ש לדון דמכה עדל"ת נדון דלא עבר איסור צמעשה האיסור דאתמולן.

ויעוין צעמ"ק בנדרים (טו ז) צעס רצינו חליעזר ממין (צעל היראים) דהקשה וז"ל ואין להקשות למח לי קרא דהא סוכה עשה הוא וידחה לא יחל, אינעריך דהוב אמינא דחייב ליכנס צסוכה וילקה בכל פעם משום לא תשצבו צשמי לשקר אי נמי כו' עכ"ל ודצרוי לריכוס ציאור דאי עשה דוחה לא תעשה אמאי איכא מלקות.

ובחי' ר' שמואל (נדריס צקונערס שצסוה"ס סי' חי) דן לצאר צדצרוי, ע"ד דצרי הגר"ח דכל כהאי גוונא ע"י דמקיים העשה השתא עוצר על לאו דשצועת שקר למפרע, וצכה"ג לא שייך כלל דין דחיה דעשה דוחה לא תעשה, אלא דמ"מ צצירא ליה דמחויב לקיים העשה, דכיון דהשתא מוטל עליו העשה, ומאידך השתא ליכא איסור לאו צעטס המעשה, אלא רק דגורס להכניס עלמו צאיסור דלמפרע, ע"כ מוטל עליו לקיים העשה ולא אמרינן צזה דשצ ואל תעשה עדיף, ולהכי אמרי' ליה דיצצ צסוכה וילקה [ועפ"ז ציאר לשונו דתחילה הקשה דידחה עשה דסוכה לאו דצל יחל וצסו"ד כתצ דילקה משום לאו דלא תשצבו צשמי לשקר, דצאמת לענין לאו דצל יחל לא אהני תירוולו וצאמת אמרי' צזה עשה דוחה לא תעשה, אלא דמ"מ כיון דאיכא נמי לאו דלא תשצבו צשמי לשקר, ואהך לאו ל"ש דחיה, ולהכי לוקה] אלא דנתקשה לפ"ז צמש"כ דילקה בכל פעם שיכנס צסוכה, והא לפ"ז לא עבר אלא איסור אחד צשעת השצועה, ולא ילקה אלא פעם אחת יעו"ש.

ויעוין צתוס' צעצודה זרה (כו ז) וז"ל אמרינן צירושלמי דמכילתין כותאי דקסרי מותר להלוותן צרצית והא דאמרינן עוצדיה לוב מיהורס צן אחאצ צרצית כדי לפרנס הנציאים אף על גב דיבורס ישראל מומר הוב ואסור ליתן לו רצית שאני התס לפיקוח נפש הוב ומלוה כו' עכ"ל וכן נקצע הדין ציו"ד (סי' קס סכ"צ) מותר ללוות צרצית מפני פקוח נפש עכ"ל, ותמה הע"ז (שס סקכ"א) דאמאי הולרך לקצוע דין זה צשו"ע והא למלוה צאמת אסור להלוות צריצית דלדידיה לא הוי פיקוח נפש, ואילו מלד הלוה פשיעא דהא אין לך דצר שעומד צפני פיקוח נפש.

ותי' הגאון רבי ניסים קרלין ז"ל (חוט שני ריבית פ"ג) דצעלמא דמלניו דפיקוח נפש דוחה כל האיסורין הרי התס נמלא דלא נעשה מעשה איסור כלל, דהרי אית ליה היתר דפיקוח נפש, אך הכא דלמלוה ליכא פיקוח נפש, נמלא דצאמת נעשית עצירה, וס"ד דצכהאי גוונא לא נאמר היתירא דפיקוח נפש יעו"ש, ולמשנ"ת גצי עדל"ת צאמת כן הוב, דלא הותר לעצור על לאו לאורך קיום העשה אלא היכא דלא נעשה איסור, אך היכא דצא להכניס עלמו לאיסור דלמפרע, דאף אס יחול דין עדל"ת על עטס האיסור להכניס עלמו לאיסור, אכתי נמלא דעבר למפרע אמימרא דרחמנא, צזה ליכא דין עדל"ת [ואין לומר דכיון דאס נאסור לו להכניס עלמו לאיסור יתצעל העשה, נימא דמכה העשה לא עבר איסור אף למפרע, דנראה פשוט דצזה ודאי ל"ש דין עדל"ת, ואף למח דציארולו האחרו' דדין עדל"ת מהני להתיר כל הנלרך לקיום העשה, וכגון צעשה ד"ולו תהיה לאשה" דמהני להתיר את הציאה ואף אי ליכא מלוה אלא צנישוואין, ומשום דצלא"ה אינה אשה